

10. Проект Трудового кодексу України № 1658 від 27 грудня 2014 року // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221

Магась-Демидас Юлія Іванівна

кандидат історичних наук, доцент

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Правове регулювання діяльності споживчої кооперації у Правобережній Україні у II пол. XIX – на поч. XX ст.

Кооперативний рух у Російській імперії був ефективним засобом надання соціально-економічної допомоги населенню. Широкого розмаху він набув і на українських землях, зокрема, на Правобережжі. Однією з форм кооперації була споживча: за кількістю споживчих товариств губернії Правобережної України посідали лідируючі позиції в імперії. Успішність їхнього функціонування у значній мірі залежала від законодавчої бази, на основі якої діяли кооперативи. Ступінь врегульованості даного питання у правовому полі та зміст відповідних законодавчих норм відображали ставлення самодержавної влади до самоврядних структур.

Вивченням указаної проблеми займався ряд учених як початку XX ст., так і сучасних: М. Хейсін [9], А. Лозовий [7], Л. Файн [8], А. Корелін [6] тощо. Окремого розгляду потребує практика застосування загальноросійського кооперативного законодавства на Правобережжі та її особливості.

Кооперативний рух, що почав розвиватися у Російській імперії у другій половині XIX ст., викликав на своєму початковому етапі негативне ставлення збоку властей: установи, які базувалися на засадах громадської ініціативи, сприймалися як загроза існуванню самодержавства. З іншого боку, уряд розумів, що кооперативи можуть відіграти позитивну роль у покращенні матеріального становища населення, а отже, у знятті соціальної напруги.

У березні 1867 р. було видано указ про заборону будь-яких товариств, в тому числі й кооперативних [9, с. 40]. Наступними нормативно-правовими актами губернаторам було надано право закривати всі товариства, які у своїй діяльності відхилялися від затверджених статутів або вчиняли дії, які суперечили державному ладу, громадській безпеці та моралі [6, с. 183].

Проте в 90-х рр. XIX ст. позиція уряду щодо кооперативних установ дещо змінилася. Неврожаї і голод, характерні для цього періоду, посилили соціальну напругу, й влада побачила, що подібні самодіяльні організації можуть відіграти позитивну роль, сприяючи покращенню матеріального становища населення. Тому було прийнято нормативно-правові акти, що прямо стосувалися окремих видів кооперації, які, однак, переслідували подвійну мету: з одного боку – офіційно дозволити та врегулювати діяльність товариств, проте, з іншого – обмежити її таким чином, щоб не допустити переростання кооперативного руху у значну суспільну силу (як це вже сталося в ряді західноєвропейських країн).

На той час кооператив можна було організувати двома способами: на основі статуту і на підставі письмового договору. Жоден зі способів не був оптимальним. Статути товариств не були уніфікованими, крім того, вони підлягали затвердженню безпосередньо найвищою урядовою інстанцією – Радою міністрів, тому процедура

створення нової кооперативної установи затягувалася на тривалий строк. З часом затвердження статутів було передано міністерствам, у віданні яких перебували ті чи інші види кооперативів: споживчі товариства – міністерству внутрішніх справ [6, с. 182].

Недоліком договірної форми було те, що створені в такий спосіб кооперативи не мали статусу юридичних осіб, а також таке товариство могло бути представлене одним із членів лише за наявності довіреності від усіх інших учасників (їх могло бути кілька сотень із різних населених пунктів) – що ускладнювало процес прийняття рішень. Крім цього, якщо до статутного кооперативу можна було вступити вільно, то в договірному в разі вступу чи виходу хоча б одного з учасників необхідно було укласти новий договір. Прийняття нового учасника вимагало згоди всіх діючих членів.

Оскільки статутна форма все ж була більш гнучкою, вона використовувалася ширше, а нотаріальний договір на Правобережжі застосовувався переважно для організації кооперативних союзів, статuti яких влада затверджувала дуже неохоче [5, с. 9–10].

13 травня 1897 р. урядом було здійснено важливий крок у сприянні розвитку споживчої кооперації – прийнято Типовий статут споживчих товариств. Спрощувалася процедура відкриття кооперативів: клопотання про відкриття подавалося вже не до міністерства, а до губернатора [8, с. 39]. Таке спрощення було позитивним, хоча й відкривало шлях до зловживань з боку місцевої адміністрації. Будь-які заходи, що проводилися споживчими товариствами (з'їзди, збори), вимагали дозволу місцевої влади [6, с. 185–186]. Типовий статут встановлював мінімальну кількість засновників споживчого товариства (3 особи) [4, с. 11–12] та максимальний розмір паю (10 руб.), який дозволялося вносити частинами. Вступний внесок не мав перевищувати 3 руб. [8, с. 79].

Якщо основний капітал споживчого товариства становив менше 10 тис. руб., воно звільнялося від промислового податку, сплачувало тільки податок із нерухомості та за патент на торгівлю тютюном. Якщо товариство мало більший капітал, воно прирівнювалося до акціонерних компаній і платило всі необхідні податки. Це положення не було справедливим, оскільки спільним між споживчими та акціонерними товариствами було тільки те, що вони зобов'язувалися давати публічні звіти про результати діяльності [3, с. 10].

Серед споживчих товариств особливою організацією відрізнялися фабрично-заводські. Вони не могли відкритися без дозволу адміністрації й часто організовувалися за ініціативою останньої: це був для неї додатковий спосіб заробітку. Робітники розплачувалися за товари через контори підприємств, брали кредит у споживчій крамниці, і потім контора вираховувала відповідну суму із зарплати. Керівництво надавало кооперативним установам приміщення, втручалася в діяльність товариства, могло користуватися кооперативними грошима. Часто залежність крамниць закріплювалася умовами статуту [9, с. 43].

Під тиском робітничого руху в 1886 р. уряд легалізував право робітників на самостійні кооперативи. Було прийнято закон, який забороняв розплачуватися з робітниками товаром. У документі йшлося про те, що товариські крамниці могли відкриватися за згодою адміністрації підприємства, а інші – тільки з дозволу фабрично-заводської інспекції [7, с. 263]. Ці нововведення не наділяли товариства повною свободою, але стали кроком назустріч кооператорам.

Револьюційні події 1905–1907 рр. дали ширші перспективи для створення робітничих товариств. Зокрема, закон від 4 березня 1906 р. надавав легальну можливість для існування профспілок. Одним зі своїх завдань вони могли ставити розвиток робітничої кооперації [7, с. 269].

Найменше прав мали залізничні товариства. Їх типовий статут було складено з порушенням кооперативних принципів. Зокрема, пайовий капітал у них формувався не шляхом подання внесків, а відрахуванням із заробітної плати працівника. Розмір паю був високим – 25 руб., допускалося придбання необмеженої кількості паїв. Придбати кілька паїв міг дозволити собі тільки представник начальства. Таким чином, ці норми відкривали адміністрації залізниці шлях до визиску робітників, давали можливість вводити в кооператив своїх представників, щоб диктувати його членам свою волю. Замість загальних зборів у залізничних товариствах діяли збори уповноважених. З одного боку, цю міру можна вважати виправданою, оскільки, відповідно до специфіки роботи залізничників, зібрати кворум для загальних зборів було практично неможливо. Проте недемократичним був спосіб формування зборів: їх обирали шляхом подання записок за місцем роботи. Такий порядок дозволяв легко сфальсифікувати результати. Голова зборів і третина наглядового комітету призначалися начальником залізниці [7, с. 264–265].

Зазначені положення давали можливість управлінням залізниць цілком контролювати створені в їх відомствах кооперативні установи. Позицію законодавців із цього питання можна пояснити тим, що залізниці мали стратегічне значення і уряд особливо побоювався їх політизації та виходу з-під контролю.

Суттєвим гальмом у розгортанні кооперативного руху була відсутність єдиного кооперативного закону. Кооператори неодноразово піднімали питання про його необхідність, однак уряд зволікав із вирішенням цього питання: законодавча розрізненість полегшувала процедуру контролю над товариствами [8, с. 76]. Остаточне затвердження проекту закону відбулося в серпні 1913 р. на другому Всеросійському кооперативному з'їзді в Києві. Передбачалася демократизація процедури створення та діяльності товариств. [2, с. 8–10]. Проте прийнято такий закон було лише Тимчасовим урядом у 1917 р. [8, с. 77].

Отже, діяльність споживчих кооперативів Правобережної України в означений період регламентувалася спеціальним законодавством. Воно було не систематизоване, містило численні обмеження, що стало одним із факторів гальмування розвитку споживчої кооперації. Разом із тим, наявність нормативно-правової бази дозволяла товариствам легально існувати, затвердження типового статуту спрощувало процедуру їх створення, завдяки чому кооперативний рух Російської імперії загалом, та Правобережної України зокрема, набув значного розмаху.

Список використаних джерел та літератури:

1. ЦДІАК України. – Ф. 274. – Оп. 4. – Спр. 480. – 86 арк.
2. В-он. Л. Собрание уполномоченных Киевского союза учреждений мелкого кредита / Л. В-он // Киевская земская газета. – 1913. – № 18. – 17 мая – С. 18–21.
3. Кр-вий Я. Які податкові льоти мають товариські крамниці / Я. Кр-вий // Наша кооперація. – 1913. – № 7-8. – С. 10-12.
4. Правила для составления устава Общества Потребителей и представления его на утверждение правительства // Почаевский листок. – 1911. – № 37–38. – 15 октября. – С. 11–12.

5. Бородаєвський С. В. Теорія і практика кооперативного кредиту. – Подєбради: Видання «Видавничого товариства при Українській Господарській Академії в Ч.С.Р.» – 367 с.
6. Корелин А. П. Кооперативное законодательство в России и западный опыт / А. П. Корелин // Отечественная история. – 1996. – № 2. – С. 180–189.
7. Лозовый А. Курс кооперации. Очерки истории и теории кооперации / А. Лозовый. – Б.м.: Пролетарий, 1927. – 308 с.
8. Файн Л. Е. Отечественная кооперация: исторический опыт / Л. Е. Файн. – Иваново, 1994. – 276 с.
9. Хейсин М. Л. Исторический очерк кооперации в России / М. Л. Хейсине. – Пг: Изд. т-во кооперативных союзов «Кооперация», 1918. – 184 с.

Kovalenko Yevheniia

Master student of International law in
Mykolas Romeris University

International recognition of hate crimes as a human rights protection guarantee

During human history, our world has faced a huge amount of battles. One of them remains for already more than thousands of years. It is the fight for human rights. Their recognition, protection and enforcement. There are plenty manifestations of human rights. The development of particular human right always reflected the level of advancement of society in general. The level of protection of human rights within particular country is one of the main indicators of democracy within it.

Nowadays, with the intensive raise of diversity of human rights, they were divided into several groups. One of them was the first to get the international recognition. It is, so called, fundamental or basic human rights. Formulated firstly in the Universal Declaration of Human Rights 1960 and duplicated or expanded in other international documents.

In the Universal declaration of Human Rights (hereinafter UNDHR) the first article is devoted to the right of equality. «All human beings are born free and equal in dignity and rights» [1, p. 1].

This right from the first sight seems clear for general understanding. However, usually the most necessary human rights require more means for their protection and during their enforcement become much more complicated than they seem. Especially including the intrinsic to our world diversity. That is why right to equality got it's expansion in article 7 of UNDHR. «All are equal before the law and are entitled without any discrimination to equal protection of the law. All are entitled to equal protection against any discrimination in violation of this Declaration and against any incitement to such discrimination» [1, p. 1].

The mechanisms of protection of human right within the legislation usually includes it's formulation in some legislative act and the possibility for a person to claim for responsibility in case of its infringement and indemnity of its consequences.

One of the ways to protect the equality of people is to confirm discriminative attitude from other members of society and stop the violation of the right to equal treatment. It becomes extremely important when a criminal violation of non-discrimination is committed. That's why perception of the concept of hate crimes into the legislation is important in the fight against discriminatory behaviour of certain individuals.